

KAZÁR SZÓTÁR*

(Részletek)

MILORAD PAVIĆ

VÖRÖS KÖNYV

KERESZTÉNY FORRÁSOK A KAZÁR KÉRDÉSÉRŐL

ATEH (IX. század) — kazár hercegnő, akinek a kazárok megkeresztelkedése körül folyó vitában döntő szerepe volt. Nevét mint a kazárok négy tudatállapotának elnevezését magyarázzák. Éjszaka mindkét szemhéján egy-egy betűt viselt, akként rajzolva, mint azok, amelyekkel a lovak szemhéját jelölik meg verseny előtt. A betűk a betiltott kazár ábécéből voltak, amelyben minden írás gyilkol, mihelyt elolvassák. A betűket vakok rajzolták, reggel pedig a hercegnőt, mielőtt megmosdott volna, az udvarhölgyek lehunyt szemmel szolgálták ki. Így védve volt az ellenségtől, amíg aludt. Ez pedig a kazárok számára azt az időszakot jelentette, amikor az ember legkevésbé ellenálló. Ateh nagyon szép és vallásos volt, a betűk tökéletesen illettek hozzá, asztalán pedig mindig hétféle só volt, és ő, mielőtt egy halszeletért nyúlt volna, ujjait mindig más sóba

* A VIII. és a X. század táján a Kaspi- és a Fekete-tenger vidékén feltűnt a kazár törzs, amelynek később nyoma veszik. Feltételezhető, hogy a törzs addigi (ismeretlen) vallásáról héber, iszlám vagy keresztény hitre tért. Ez képezi történelmi alapját Milorad Pavić új regényének, amely szótár (lexikon) formájában készült. Ekként a regény struktúrája tulajdonképpen szótári címszavakból áll össze, három, a keresztény, az iszlám és a héber vonatkozású részből. Az olvasóra marad, hogy a szótári egységekből kialakítsa a regény egészét. A könyvet többféleképpen lehet olvasni: az elejétől, a végétől, a közepétől. Az azonos eseményekről és személyekről három változat szól, amely szerencsés módon fonódik össze és egészíti ki egymást. Pavićnak ügyes leleménye révén, hogy a szótár formáját regényformaként használja fel, sikerült megírnia az egyik legcsodálatosabb könyvet, amely a szerb fantasztnikus prózaírás csúcspontját jelenti.

mártotta. Így imádkozott. Azt is mondják róla, hogy ugyanúgy hét arca is volt, ahogyan hét sója. Egy monda szerint minden reggel fogta a tüköröt, és leült, hogy kifesse magát: egy rabszolga vagy rabnő, mindig újabb, szolgált modellként. Ő pedig, minden reggel, arcából új, addig sohasem látott arcot formált. Más elbeszélések szerint Ateh egyáltalán nem volt szép, de arcát úgy gyakorolta be a tükör előtt, hogy olyan kifejezést öltön és akként ossza el vonásait, hogy szép alakúra váljék. Ez a begyakorolt szépség rendkívüli testi erőfeszítést követelt tőle, s amint egyedül maradt és elhagyta magát, szépsége lepergett róla, akárcsak a sója. Mindenesetre egy rhómaiosz (bizánci) császár a IX. században, Phótiosz pátriárka és híres bölcs „kazár arcúnak” nevezte őt, ami jelenthette a pátriárka rokoni viszonyait is a kazárokkal, meg képmutatást is.

Daubmannus szerint egyik eset sem forog fenn. Kazár arcnak nevezték valamennyi kazárnak, tehát Ateh hercegnőnek is azt a tulajdonságát, hogy minden reggel másvalakinek születnek, úgyhogy gondot okoz a legközelebbi hozzátartozók felismerése is. Az utazók viszont azt jegyezték fel, hogy a kazárok arca mind egyforma, sohasem változik, és hogy innen erednek a nehézségek és a tévedések. Legyen így vagy úgy, egy az eredmény: a kazár arc az az arc, amelyet nehéz megjegyezni. Ezzel magyarázható a monda is, amely szerint Ateh hercegnőnek a kagán udvarában lefolyt kazár vita valamennyi részvevője szemében más-más arca volt, vagy éppenséggel három Ateh hercegnő létezett — egyik az iszlám, másik a keresztény, a harmadik pedig a héber misszionárius és álomfejtő számára. Tény azonban, hogy a kazár udvarban való jelenlétét nem jegyezte fel a korabeli, görög nyelven írott és szláv nyelvre fordított keresztény forrás (*Szaloniki Konstantin — Szent Cirill élete*), ám a *Kazár szótár* szerint egy időben a görög és szláv szerzetesi körökben létezett valami Ateh hercegnő kultuszára utaló. Ez a kultusz ahhoz a hiedelemhez kötődve alakult ki, hogy Ateh vitában legyőzte a héber teológust, és felvette a kereszténységet a kagánnal együtt, akikről megint csak nem tudni, hogy apja volt-e, férje-e vagy fivére. Görög fordításban fennmaradt Ateh hercegnő két imája is, amelyeket, bár nem kanonizáltak őket, Daubmannus úgy említ, mint a kazár hercegnő *Miatyánkját* és *Örvendezz, Máriáját*. E két imádság közül az első így hangzik:

A mi hajónkon, atyám, hangyaként nyüzsög a legénység: megmostam őket reggel hajammal, és kúsznak a tiszta árbocokon, és bolyukba vonják a zöld vitorlákat, akár a borág édes levelét; a kormányos kísérletet tesz, hogy kidöntse a kormányt, és a hátára vegye, akár a zsákmányt, amelyből egész héten enni fog és élni rajta; a legerőtlenebbikek megvonják a sós kötelet, és eltűnnek vele úszó házunk bensejében. Csak neked nincs jogod, atyám, az őfajta éhségükre. A sebesség e felfalatásában, neked jár, szívem, aki egyetlen atyám vagy, a legsebesebbik rész. Neked a feldarabolt szél ad tápot.

Ateh hercegnő másik imája mintha fényt vetne kazár arcának történetére is:

Kívülről megtanultam anyám életét, és akár valami színpadi szerepet, minden reggel egy órán át anyám életét játszom a tükörök előtt. Ez nap mint nap tart, évek óta. Anyám rubáiba öltözve teszem ezt, kezemben tartva legyezőjét és akként fésülve, mint ő, mert hajamat gyapjúsüveg alakúra fontam. Alakítom őt mások előtt, még kedvesem ágyában is. A szenvedély pillanataiban én nem is létezem többé, nem én vagyok, hanem ő. Mert akkor oly jól alakítom őt, hogy szenvedélyem elenyészik, és csak az övé marad. Más szóval, ő előre ellopott előlem valamilyen szerelmi érintést, De én ezt nem rovom fel neki, mert tudom, hogy a maga idejében őt is ugyanígy kirabolta az ő anyja. Ha most valaki megkérdezi tőlem, minek ennyi szerepjátszás, így válaszolok: igyekszem még egy ízben megszűlni magam, de most jobb módon . . .

Ateh hercegnőről tudják, hogy sohasem sikerült meghalnia. Mégis, létezik egy feljegyzés, amelyet apró likacsokkal díszített késre véstek fel, és a haláláról szól. E magányos és nem túlságosan hiteles mondát Daubmannus közli, de nem mint arról szóló történetet, hogyan halt meg valójában Ateh hercegnő, hanem hogy miként történhetett az, hogy egyáltalán meghalhatott. Ahogyan a bortól sem őszül az ember haja, e történet idézéséből sem származhat kár. Így hangzik:

A SEBES ÉS A LASSÚ TÜKÖR

Egy tavaszon Ateh hercegnő így szólt: — Megszoktam a gondolataimat, akár a ruháimat. Mindig ugyanaz a derékbőségük, és mindenütt látom őket, még a keresztutakon is. És ami a legrosszabb, többé nem látszanak tőlük a keresztutak.

A szolgálók, hogy szórakoztassák, egy napon két tükröt hoztak a hercegnőnek. Nem sokban különböztek a többi kazár tükörtől. Mindkettő fényesre csiszolt sóból készült, de az egyik sebes, a másik meg lassú tükör volt. Amit a sebes elvett, akként ábrázolva a világot, mint a jövődő előlegét, a másik, a lassú visszaadta, és kiegyenlítette az első adósságát, mert a jelenhez viszonyítva pontosan ugyanannyit késett, amennyit az első sietett. Amikor a tükröket Ateh hercegnő elé vitték, még ágyban feküdt, és szemhéjáról nem távolította el mosdással a betűket. A tükörben meglátta magát csukott szemhéjjal, és menten meghalt. Eltűnt két szempillantás között, vagy, pontosabban szólva, első ízben olvasta el a szemhéjára írt betűket, amelyek ölnek, mivel a megelőző és az utána következő pillanatban pislantott egyet, és a tükörök ezt közvetítették. A múlt és a jövő betűitől egyidejűleg sebződve halt meg.

PETKUTIN ÉS KALINA TORTÉNETE

Grgur Branković, Avram Branković uraság idősebbik fia, korán kenyelbe dugta a papucsát, és kivonta teveganéjjal edzett kardját. Csipkés és véres ruháit ebben az időben Gyuláról, ahol Grgur az anyjával lakott, Konstantinápolyba küldték, hogy az apja felügyelete alatt mossák és vasalják, hogy a boszporuszi illatos szellőn szárogassák, a görög napon fehérítsék, és az első karavánnal küldjék vissza Gyulára.

Avram Branković uraság másik, kisebbik fia ebben az időben valahol Bácskában egy tarka, templomként épített kemence mögött a suton feködt, és szenvedett. Azt mesélték, hogy az ördög lepisálta, és hogy a gyerek felkel éjszakánként, kiszökik a házból, és az utcákat söprögeti. Mert éjszaka a Lidérc szopta, rágta a sarkát, és a csecseből férfitelj folyt. Hiába vertek az ajtóba késvillát és írtak keresztet megköpdösött csipisszel a csecsére. Végül egy asszony azt javasolta neki, hogy töltsé az éjszakát ecetbe mártott késsel, és amikor a Lidérc lecsap rá, akkor ígérje meg, hogy reggel ad majd neki kölcsönbe sót, és szúrja meg a késsel. A fiú így is tett, és amikor a Lidérc szopni kezdte, sót ígért neki kölcsönbe, megszurta, és egy jajkiáltást hallott, amelyben régóta ismert hangra vélt. Harmadnap reggel Gyuláról Bácskába érkezett az anyja, a küszöbön sót kért, és holtan esett össze. Késszúrást találtak rajta, és amikor megnyalták a sebet, savanyú volt. . . Attól fogva a gyerek az iszonyattól egészen erejét vesztette, elkezdett hullani a haja, és minden haja szálával lehullott (miként az orvosok mondták Brankovićnak) életének egy esztendeje is. És küldözték neki jutavászon göngyölegben e gyermeki hajfürtöket. Ő lány tükörrre ragasztotta, amelyre egy gyermekarc volt festve, és innen tudta, hány éve van még hátra a fiának.

Szinte senki sem tudja azonban azt, hogy Avram uraságnak e két fia mellett fogadott fia is volt, ha azt annak nevezhetjük. E harmadik fiúnak vagy fogadott fiúnak nem volt anyja, Branković sárból gyúrta, és ráolvasta a negyedik szoltárt, hogy megmozdítsa és életet leheljen bele. Amikor az olvasásban ehhez a helyhez ért: „Várván vártam az urat, és hozzám hajolt, és meghallgatta kiáltásomat. És kivont engem a pusztulás gödréből, a sáros fertőből, és sziklára állította fel lábamat, megerősítvén lépteimet . . .”, háromszor megkondult a dályai templom harangja, a fiú megmozdult, és így szólt:

— Amikor először kondult, Indiában voltam, a második harangszókor Lipcsében, a harmadikra pedig beleköltöztem testembe . . . Akkor Branković Salamon-csomót kötött a hajába, galagonyafa-kanalat akasztott a copfjára, a Petkutin nevet adta neki, és világgá bocsátotta. Magának pedig kötéllal követ kötött a nyakába, és ezzel a kötéllal a nyakában végigállta a misét feketevasárnap.

Az apának, természetesen (hogy minden úgy legyen, mint az eleveneknél), be kellett építenie Petkutin mellébe a halált is. A végnek ez a mag-

zata, ez a kicsiny és még nagykorútlan halál Petkutinban előbb félszeg és ostoba volt, gyöngye étvágygal és csenevész tagokkal. Ám már akkor végtelenül örvendezett Petkutin növekedésén, ő pedig akként testesedett, hogy cicomás ruhauja nemsokára akkora volt, hogy madár repülhetett benne. Ám a halál Petkutinban hamarosan sebesebb és okosabb lett nála, előbb figyelmeztetett a veszélyre, mint ő. És akkor mintha vetélytársnője akadt volna, akiről még szó lesz. Türelmetlenné és féltékennyé vált, és oly módon hívta fel magára a figyelmet, hogy viszketetést váltott ki Petkutin téréden. Ilyenkor ő megvakarta, és körme betűket írt a bőrére, és ezt el lehetett olvasni. Így leveleztek. A halál különösen Petkutin betegségeit nem szenvedhette. Apjának pedig betegséggel is el kellett látnia Petkutint, hogy minél inkább hasonlatossá váljék az eleven lényekhez, mert a betegségek az eleven lényeknek valamiféle szemeit képezik. Branković azonban iparkodott minél ártalmatlanabb betegséget találni Petkutinnak, és szénalázzal adományozta meg, azzal, ami tavaszonként jelentkezik, mikor kálászba szökkennek a füvek, és a virágok porukkal vetik be a szeptet és a vizet.

Branković dályai birtokán helyezte el Petkutint, olyan házban, amelyik mindig tele volt agarakkal, sebesebbekkel ölni, mint enni. Havonta egyszer a szolgálók gerebennel kifésülték a szőnyegeteket, és kihajították a kutyafarokra hasonlító hosszú, tarka szőr motringjait. A szobák, amelyeket Petkutin lakott, idővel mindig ugyanazt a különös színezetet kapták, és ennek alapján Petkutin szállását nyomban meg lehetett különböztetni ezer másiktól. A lenyomatok és zsírpecsétek, amelyeket ő és verejtéke hagyott maga után az üvegilincseken, a párnákon, a zsámolyokon, a karfákon, a pipákon, a késeken és a poharak fülén, csak őrá jellemző csillogás sajátos szivárványát adták. Ez valamiféle arckép, ikon vagy aláírás volt. Branković időnként a zöld csönddel körülfalazott ház tükreibe lelte Petkutint. Arra oktatta, miként hozza magában összhangba az őszet, a telet, a tavaszt és a nyarat a vízzel, a tűzzel és a szélvésszel, amit az ember szintén a bensőjében hordoz. Az óriási munka, amit véghez kellett vinni, hosszadalmas volt, Petkutinnak kérgesek lettek a gondolatai, emlékezetének izmai pattanásig megfeszültek, Branković pedig megtanította, hogy bal szemével a könyv egyik, jobb szemével meg a másik lapját olvassa, hogy jobb kezével szerbül, bal kezével meg törökül írjon. Utána irodalomra oktatta, és Petkutin eredménnyel kezdte felfedezni Püthagorasznál a *Biblia* olvasásának nyomait, és oly sebesen írt alá, mint amikor az ember legyet fog.

Mindent egybevetve szép és művelt fiatalember lett, és csak időnként mutatta alig látható jelét annak, hogy nem olyan, mint a többiek. Így például hétfőn este a következő helyet választhatta valamelyik másik napját a jövőből, és használhatta kedd helyett. Amikor pedig az elvett naphoz érkezett, ezen a helyen felhasználhatta az elvett keddet, és ekként kikerekíthette a napok összegét. Ilyen alkalmakkor ugyan a napok kö-

zötti varratok nem feküdtek meg úgy, ahogy kell, hézagok mutatkoztak az időben, de ez a dolog csak felvidította Petkutint.

Apjával nem ez volt a helyzet. Ő szakadatlanul kételkedett műve tökéletességében, és amikor Petkutin a huszonegyedik évébe lépett, úgy határozott, ellenőrzi, hogy mi mindenben vetekedhet Petkutin a valódi emberi lényekkel. Így gondolkozott: ellenőrizték az élők, most a holtaknak kell ellenőrizniük. Mert ha holtak is becsapódnak, és Petkutint látva azt gondolják, hogy valódi hús-vér ember áll előttük, aki előbb megszózza azt, amibe majd beleharap, akként lehet tekinteni, hogy a kísérlet sikerült. És erre az elhatározásra jutva, menyasszonyt nézett Petkutinnak.

Mivel az oláhországi főurak mindig magukkal visznek egy testőrzőt és a léleknek egy őrzőjét, valaha Branković is ekként cselekedett. Lelke őrizői között akadt egy cincár, aki azt beszélte, hogy minden a világon igaz lett, és nagyon szép lánya volt. A lány minden legszebbet elvett az anyjától, úgyhogy az a szülés után örökre csúf maradt. Amikor a kislány betöltötte tizedik esztendejét, az anyja valaha szépséges kezeivel megtanította kényeret dagasztani, az apja pedig magához hívta, azt mondta neki, hogy a jövendő nem víz, és elhunyt. A lány patakokban öntötte könnyeit az apja után, úgyhogy a hangyák a könnyein felkapaszkodhattak az arcáig. Most árva volt, és Branković úgy intézte, hogy találkozzék Petkutinnal. Kalinának hívták, árnyékának cimellitata volt, és Petkutin megtudta, hogy a lány azt fogja szeretni, aki márciusban somot evett. Megvárta a márciust, belakott somból, és sétálni hívta Kalinát a Duna mellé. Amikor elváltak, a lány lehúzta gyűrűjét az ujjáról, és bedobta a folyóba.

— Ha az embert valami kellemes éri — magyarázta Petkutinnak —, azt mindig valami kellemetlen aprósággal kell fűszerezni; így jobban az emlékezetbe vésődik az a pillanat. Mert az ember mindig huzamosabban emlékszik a kellemetlen, mint a kellemes dolgokra...

Egyszóval megtetszett neki Petkutin, ő pedig megtetszett Petkutinnak, és ugyanazon az őszön nagy örömmel megtartották az esküvőt. A násznagyok a lakodalomban elbúcsúztak egymástól, összecsókolták egymást, mert hónapokig nem fognak találkozni, majd összeölelkezve elindultak pálinkafőződtől pálinkafőződig inni. Amikor elérkezett a tavasz, végre kijózanodtak, széjjeltekintettek maguk körül, és hosszú téli mámor után ismét meglátták egymást. Akkor visszatértek Dályára, és puskából lövöldözve kikísérték a fiatal házасokat a szokásos tavaszi kirándulásra. Tudnivaló, hogy a fiatal házасok Dályáról általában az ősi romokhoz mennek tavaszi kirándulásra vagy majálisozni, ahol kellemes, kőből faragott üldőhelyek vannak meg görög sötétség, amelyik sűrűbb a többi sötétségnél, ahogy a görögtűz is fénylőbb bármelyik más tűznél. Errefelé indult Petkutin is Kalinával. Messziről úgy tűnt, hogy Petkutin fekete lovakat hajt a kocsiba fogva, de amikor valamelyik virág illatától eltűszentette magát vagy pattintott az ostorával, a lovakról fekete legyek felhője lebbent fel,

és akkor látszott, hogy a lovak szürkék. Ez azonban nem zavarta sem Petkutint, sem Kalinát.

A tél folyamán megszerették egymást. Felváltva ettek ugyanazzal a *késvillával*, és Kalina Petkutin szájából itta a bort. Petkutin úgy simogatta, hogy a lány lelke csikorgott a testében, Kalina pedig rajongott érte, és arra kényszerítette, hogy órá vizeljen. Nevetve mesélte a vele egykorú lányoknak, hogy semmi sem dörzsöl olyan jól, mint a szerelemben sarjadt háromnapos férfiborosta. És komolyan pedig ezt gondolta magában: életem pillanatai akként múlnak el, mint a halak által elnyelt legyek. Hogyan tehetném táplálóvá őket éhsége számára? Arra kérte, hogy harapja le a fülét és egye meg, és sohasem csukta be vissza a fiókokat és szekrényajtókat, nehogy megszakítsa a boldogságot. Hallgatag volt, mert apja végtelen felolvasásainak csöndjében nőtt fel, amikor mindig ugyanazt az imádságot olvasta, amelyet mindig egyazon csönd lengett körül. Most is, amikor elindultak majáliszozni, hasonló volt, és ez tetszett neki. Petkutin a lovak gyepőjét a nyakába vetve tartotta, és valami könyvet olvasott, Kalina pedig fecsegett, és útközben egy játékot játszottak. Ha beszéd közben Kalina olyan szót mondott ki, amelyet ő abban a pillanatban olvasott el a könyvben, szerepet cseréltek, és akkor Kalina olvasott, ő pedig találgatott. Úgyhogy amikor Kalina ujjával egy birkára mutatott a mezőn, ő pedig azt mondta, hogy a könyvben épp olyan helyre érkezett, ahol birkáról esik említés, alig akarta hinni, és elvette Petkutintól az olvasmányt, hogy ellenőrizze. És csakugyan, a könyvben ezt írta:

Amikor már elajánlkoztam és kérve könyörögtem a halotti világnak, juhot és kost ölve afelett a gödör felett; fekete vér csordult s akkor alulról gyűlni kezdtek az elhunyt lelkei Ereboszból: ifjak és arák és velük a sokat tapasztalt vénék, gyöngéd leánykák jöttek, közelítő bú gyásza miatt.

Mivel Kalina így kitalálta, most ő kezdte olvasni, ahogy ott következett:

Sokak, kiknek testét rég még kelevéz döfte keresztül, a véres fegyvert hozták, melytől a harcban egykor elestek; sereglettek a gödör köré minden irányból sikoltva s kiáltva, közben a félelem majd letépert... Kebelemből akkor éles kardot vontam elő, leültem oda és inni egyetlenegy árnyat sem engedtem a vérből, míg nem kértem a jósokat is...

Abban a pillanatban, amikor az „árny” szóhoz érkezett, Petkutin meglátta az árnyékot, amelyet az lerombolt római színház vetett az útjukra. Megérkeztek.

A színészek bejáratán mentek be, a palack bort, a gombát és a véres hurkát, amit magukkal hoztak, a szkéné közepén egy nagy köre tették, és

hamar a hűvösbe húzódtak. Petkutin száraz bivalyganéjt gyűjtött, némi rőzsét, tele rászáradt sárral, mindezt bevitte a szkénére, és tüzet rakott. A kova szikrázása egészen tisztán elhallatszott a legtávolabbi ülőhelyig is a leghátulsó sorban, a színház teteje felé. Ám kinn, a nézőtéren kívül, ahol tomboltak a füvek meg a ménta és a babér illata, semmi sem volt hallható abból, ami odabenn történt. A tüzet Petkutim megsózta, hogy elenyésszen benne a ganéj és a sár szaga, majd a gombát megmosta borban, és a hurkával együtt a parázsba vetette. Kalina leült, és nézte, hogy a nap mint váltogatja helyét a nézőtéren, és közeledik a színház kijárata felé. Petkutin fel-alá járt a szkénén, és meglátva az ülőhelyek néhai tulajdonosainak nevét bevésve a sorok homlokzati részébe, ősi és ismeretlen szavakat kezdett összecsendíteni:

— Caius Veronisu Aet... Sextus Clodius Cai filius, Publilia tribu... Sorto Servilio... Veturia Aeia...

— Ne szólongasd a holtakat! — figyelmeztette akkor Kalina —, ne szólongasd őket, eljönnek!

Amint a nap elhagyta a színházat, Kalina levette a gombát és a véres hurkát a tűzről, és enni kezdtek. A hallhatóság tökéletes volt, és minden falat, amit lenyeltek, visszhangot ütött mindegyik ülőhelyen külön-külön és egyformán hangosan, az elsőtől a nyolcadik sorig, de mindenütt más-képpen, visszavetve nekik a hangot a szkéné középeré. Ez úgy festett, mintha azok a nézők, akiknek neve a kő ülőhelyek párkányába volt vésve, együtt ettek volna a házaspárral, vagy legalábbis minden újabb falatnál sóvárogva cuppogtak volna ajkukkal. Százhusz pár halott fülcimpa hallgatózott feszült figyelemmel, és az egész nézőtér együtt rágott a házastársakkal, sóvárgón szippantva be a véres hurka illatát. Amikor megálltak az evésben, megálltak a holtak is, mintha a torkukon akadt volna a falat, és feszülten figyelték, mit fog ezután tenni a fiatalember és a lány. Az ilyen pillanatokban Petkutin különösen ügyelt arra, hogy az ételt szelve meg ne vágja az ujját, mivel a nézőket a friss vér szaga kimozdíthatná egyensúlyukból, és sebesen, akár a fájdalom, rá és Kalinára vethetnék magukat a galériáról, és kétezer esztendőszomjúságuktól serkentve széjjeltéphetnék őket. Kis borzadályt érezve magához vonta Kalinát, és megcsókolta. Kalina is megcsókolta őt, és hallatszott, hogyan cuppan 120 ajak, mintha azok a galérián is szeretnék és csókolnák egymást.

Étkezés után Petkutin a maradék véres hurkát a tűzbe vetette, hogy elégjen, majd utána borral locsolta el a parazsat, és az eloltott tűz sistergését a nézőtérről egyetlen fojtott pisszegés kísérte. Eppen vissza akarta dugni kését a hüvelyébe, amikor váratlan szélfúvás némi virágport sodort a színtérre. Petkutin tüsszentett egyet, és ugyanabban a pillanatban megvágta a kezét. Vére a meleg kőre cseppent, és szétáradt a szaga...

Abban a pillanatban százhusz halott lélek visongva és üvöltve rohant rájuk. Petkutin kardot rántott, de Kalinát széjjelmarcangolták, darabon-

ként tépdesték az eleven húsát, mindaddig, amíg sikoltásai ugyanolyan sikoltásokká nem változtak, amilyeneket a holtak hallattak, és ő maga is nem vette ki részét tulajdon teste maradék részeinek felfalásából.

Petkutin nem tudta, hány nap múlt el, mire felfogta, hol a színház kijárata. A szkenén bolyongott a tűz hamva és a vacsora maradványa körül mindaddig, amíg valaki láthatatlan fel nem vette a földről a köpönyegét és bele nem burkolózott. Az üres köpönyeg odalépett hozzá, és Kalina hangján szólította.

Ő megrettenve ölelte át, de a prém alatt és a hang mélyén nem tudott kivenni semmit a palást bíbor bélésén kívül.

— Mondd meg nekem — szólta Petkutin Kalinához, a karjaiba szorítva —, úgy tűnik, hogy ezer esztendővel ezelőtt itt valami iszonyatos dolog történt. Valakit széjjeltéptek és felfaltak, és a vér még mindig itt van a földön. Nem tudom, hogy ez valóban megtörtént-e vagy sem, és mikor. Kit faltak fel? Engem vagy téged?

— Semmi bajod sem történt, nem téged téptek széjjel — válaszolta Kalina. — És az imént esett, nem ezer esztendővel ezelőtt.

— De én téged nem látalak, ki kettőnk közül a halott?

— Nem látsz, fiatalember, azért, mert az élők nem láthatják a holtakat. Csak a hangom hallhatod. Ami pedig engem illet, én nem tudom, hogy te ki vagy, és nem ismerhetlek fel addig, amíg meg nem ízeletem egy csöpp véredet. De látalak, nyugodj meg, jól látalak. És tudom, hogy élsz.

— De Kalina! — sikoltotta akkor ő —, én vagyok az, a te Petkutinod, hát nem ismeresz meg, az imént, ha az az imént volt, még szerettél.

— Mi a különbség az imént vagy az ezer év előtt közt, most, mikor így van, ahogy van?

Ezekre a szavakra, Petkutin előhúzta kését, ujját ahhoz a helyhez közelítette, ahol felesége láthatatlan ajkát sejtette, és belemetszett.

A vér szaga felcsapott, de nem csöppent le a kőre, mert Kalina ajka sóváran várta. Megismerve Petkutint felsikoltott, és széjjeltépte, akár a tetemet, s itta mohón a vérét, csontjait pedig a nézőtérre hajigálta, ahonnan előtűntek a többiek.

*

Ugyanaznap, amikor ez megesett Petkutinnal, Avram Branković uraság a következő szavakat jegyezte fel: „A Petkutinnal végzett kísérlet sikeresen befejeződött. Oly tökéletesen játszotta el a szerepét, hogy becsapta az élőket és a holtakat is. Most rátérhetek a feladat nehezebbik részére. A kis kísérletről a nagyra. Az emberről Ádámra.”

Ekként tehát eljuttunk Avram Branković uraság terveig. A tervek, amelyekre jövőjét alapozza, két kulcsfontosságú személyiséghez kötődnek. Az egyik a kettő közül Branković tekintélyes rokonával áll kapcsolat-

ban, Brankovics György gróffal, akiről a bécsi udvar mindenképpen megbízhatóbb értesülésekkel rendelkezik, mint mi itt. A másik egy személy, akit Avram uraság „kurosz”-nak nevez (ami görögül fiút jelent), és érkezésére itt, Konstantinápolyban vár, akár a zsidók a Messiás eljövételére. Ezt az egyént, amennyit meg lehetett tudni róla, Branković nem ismeri személyesen, még csak a nevét sem tudja (innen van becenévként az a görög megnevezés), és csak álmában szokta látni. Ám álmában ez a személy rendszeresen látogatja, és amikor Branković álmodik, vele álmodik. Avram uraság saját leírása szerint a „kurosz” fiatalabb ember, bajuszának egyik szárnya ősz, üvegkörmei vannak és a szeme vörös. Branković arra vár, hogy egy napon találkozzék vele, és segítségével megtudjon vagy elérjen valamit azzal a dologgal kapcsolatban, amit igen nagyra tart. Branković álmában a „kuroszától” megtanult jobbról balra olvasni, zsidó módra, és hogy álmait a végüktől álmodja a kezdetük felé. Ezek a különös álmok, amelyekben Avram uraság „kurosszá” változik, vagy, ha úgy óhajtják, zsidóvá, sok évvel ezelőtt kezdődtek. Maga Branković azt mondja erről az álmáról, hogy legelőször valami nyugtalansághoz hasonlóan jelentkezett, amelyik, akár a lelkébe vetett kő, napokig zuhan keresztül rajta, csak éjjel hagy fel a zuhanással, amikor a lélek is együtt zuhan a kővel. Majd ezt követően ez az álom teljesen eluralkodott az életén, és ő álmában kezdett kétszerte fiatalabb lenni, mint a valóságban. Álmából örökre eltűntek előbb a madarak, utána fivérei, majd apja és anyja, búcsút véve az elváláskor. Ezt követően valamennyi arc és város a környezetéből és emlékezetéből nyomtalanul eltűnt, végül ebben a teljesen idegen álmovilágban ő maga is elenyészett, mintha éjszakára, amíg álmodik, valami egészen más emberré változna, akinek az álom valami tükrében látott arca megrémítette, mintha anyja vagy nővére szakállt növesztett volna. Ennek a másíknak vörös szeme, üvegkörme volt, és bajuszának egyik fele megőszült.

Ezekben az álmokban, mindenkitől búcsút véve maga körül, leghuzamosabban megboldogult nővérel találkozott, ám minden alkalommal elveszített valamit a Branković számára jól ismert külleméből, és új testrészei támadtak, ismeretlenek és idegenek. Ismeretlen személlyé változott, amellyé legelőbb a hangja alakult át, utána haja színe és fogai, majd végül már csak karjai ölelték Brankovićot mind szenvedélyesebben és szenvedélyesebben. A többi már nem ő volt. És akkor, egy éjszaka, amelyik olyan keskeny volt, hogy két ember akként is kezét foghatott volna benne, hogy egyikük a keddben, a másikuk meg a szerdában áll, nővére egészen átváltozva jelent meg, szépségesen, hogy a világ útközben megrémült alapjától. Olyan kézzel csimpaszkodott a nyakába, amelynek mind-egyikén két-két hüvelykujj volt. Branković kis híján megfutamodott tőle álmából, de később felengedett, és akár az őszibarackot vette le egyik keblét. És utána mintha a tulajdon napjait szüretelte volna róla, akár a

fáról, ő pedig mindig más gyümölcsöt kínált neki, egyre édesebbet és édesebbet, úgyhogy napközben vele hált különböző álmaiban, ahogy más emberek az ágyasukkal éjszaka, bérelt házakban. És amikor ezekből az ölelésekből időnként felmerült valamelyik két hüvelykujjú tenyere, nem tudta megállapítani, hogy melyik kezével simogatja, mert nem volt közöttük különbség. Ez az álmodott szerelem azonban valóságosan mérítette ki, és olyannyira hevesen, hogy álmaiból szinte teljesen kifolyt az ágyába. Akkor utoljára jött el hozzá, és azt mondta neki:

— Aki keserű lélekkel mond átkot, meghallgatásra talál. Találkozunk még valahol netán a másik életben.

És Branković sohasem tudta meg, hogy ezt neki, Avram Branković uraságnak mondta-e, vagy álombéli hasonmásának a „kurosznak”, akinek a fél bajsza ősz volt, akivé Branković alvás közben változott. Mert ő álmában már rég nem érezte magát Avram Brankovićnak. Egészen akként érezte magát, mint az a másik, aki üvegekörmöket viselt. Álmában már évek óta nem bicegett, mint tette a valóságban. Este úgy érezte, mintha valakinek a fáradsága ébresztené, ahogy reggel úgy érezte, miszerint attól, hogy valaki valahol kipihenten kel és egyre éberebb meg frissebb lesz, ő el fog aludni. Neki olyan szemhéja van, hogy nyomban lecsukódik, amint másnak valahol felpattan a szeme. Neki és az ismeretlenek egymással összekapcsolt erőik és véredényeik vannak, és az erő egyikükből a másikukba ömlik, ahogyan a bort fejtik át, hogy meg ne savanyodjon. Ahogy egyikük az éjszaka folyamán az álomtól egyre pihentebb és erőteljesebb lesz, a másikat ugyanaz az erő annál inkább elhagyja, s fáradságba meg álomba taszítja. A legszörnyűbb mindebben a rajtaütészerű álomba zuhanás az utca közepén, vagy már ahol van, mintha ez nem is álom volna, hanem valaki pillanatnyi ébredésének visszhangja. Nemrégiben esett meg Avram urasággal, hogy, miközben a holdfogyatkozást figyelte, oly hirtelen álomba zuhant, hogy nyomban azt kezdte álmodni, miszerint korbácsolják, és egyáltalán nem volt tudatában annak, hogy esés közben megütötte magát, és ugyanazon a helyen vágta szét a homlokát, ahol álmában a korbácsütés érte.

Érzésem szerint ez az egész dolog — a „kurosz” is, meg az a Juda Halévi is, közvetlen kapcsolatban áll Branković uraság egyik ügyével, amit mi, az ő szolgálói, már évek óta intézünk. Egy glosszáriumról vagy szöszedettről van szó, amelyet *Kazár szótárnak* lehetne nevezni. Fáradhatatlanul és különleges céllal dolgozik rajta. Branković Zaránd megyéből és Bécsből nyolc tevehátnyi könyvet szállított Konstantinápolyba, és még egyre újabbak érkeznek, úgyhogy szótárakkal és régi kéziratokkal bástyázta el magát a világtól. Én, aki megszoktam a festéket, a tintát és a betűt, a nyirkos éjszakákon illatukról felismerek bennük minden jelet, és a kuckómban heverve illatuk után olvasom a kibontatlan és lepecsételt tekercsek egész lapjait, amelyek valahol a torony mennyezeténél lehetnek. Avram uraság viszont lepszívesebben a hidegben olvas, egy ingben, ki-

téve a reszketésnek, és csak azt tartja érdemesnek megjegyezni és beleírni a könyvbe, ami ezen a vacogáson keresztül is a figyelméig hatol. Brankovićnak a könyvtára a lapok ezreit tartalmazza különböző témákról: az ószláv imádságok sóhajtásainak és felkiáltásainak katalógusától kezdve egészen a sók és a teák lajstromáig, meg minden fajú élő és holt személy legkülönbözőbb színű és a legkülönbözőbb módokon kialakított óriási haj-, bajusz- és szakállgyűjteményeit, amelyeket az uraság üvegpalackokra raggat, és a régi hajviseletek valamiféle múzeumaként kezel. Az ő haja viszont nincs képviselve ebben a gyűjteményben, ám megparancsolta, hogy e haj szálaiból az általa viselt mellényekre hímezzék rá címerét a félszemű sassal és ezzel a jelmonddal: „Minden uraság saját halálát szereti.”

Branković könyvei, gyűjteményei és kartotékja fölött minden éjszaka virraszt, de a legnagyobb titokban és rendkívüli figyelmességgel egy szöveget kidolgozásának szentelte magát, egy szótárának a kazár megkeresztelkedésről — ez egy rég elenyészett, a Fekete-tenger partján élt néptörzs, amely halottait csónakban temette el. Ez mindazon személyiségek lajstroma, katalógusa vagy életrajzgyűjteménye, akik néhány évszázaddal ezelőtt részt vettek a kazárok keresztény hitre való térítésében, vagy azon későbbieké, akik erről az eseményről írásban hagytak hátra valamit. Avram Branković *Kazar szótára* csak kettőnk számára hozzáférhető, akik az írnoakai vagyunk, nekem meg Theoktisztnak Nikolyszkinak. Ez az óvatosság valószínűleg abból a tényből ered, hogy Branković itt belebocsátokzik a különböző eretnekségek vizsgálatába, nemcsak a keresztény, hanem a zsidó és mohamedán eretnekségekébe is, és a mi ipeki pátriárkánk anatómái közül, amelyeket minden augusztusban, Szent Anna elhunyt napján számba vesz, félretenne egyet Avram uraság számára is, ha tudná, mire jár rá az esze. Brankovićnak megvan valamennyi hozzáférhető adat Cirillről és Metódról, a keresztény tanítókról és misszionáriusokról, akik görög részről intézték a kazárok megkeresztelését. Számára azonban külön nehézséget képez az, hogy ebbe a névjegyzékbe nem sorolhatja be a kazárok megtérítésének zsidó és arab képviselőjét, bár azok szintén részt vettek ebben az eseményben és a vitában, amely ez alkalommal folyt a kazár kagán udvarában. Erről a zsidóról és arabról nemcsak hogy semmit sem tudhatott meg azon kívül, hogy létezett, hanem még csak a nevüket sem tudja sem ő, sem egyetlen, a kazárokról szóló görög forrás, amelyhez hozzá tudott férni. Emberei a havasalföldi kolostorokat és a konstantinápolyi pincéket járták a kazár megkeresztelkedésre vonatkozó zsidó és arab okmányokat keresve, ő maga is azért jött ide, Konstantinápolyba, hogy itt, ahonnan egykor Cirill és Metód misszionáriust a kazár fővárosba küldték a kazárokat megkeresztelni, leljen valami ezzel foglalkozó kéziratokra és emberekre. Ám sárral a forrást nem lehet kidugítani, ő pedig nem bukkant rá semmire sem. Nem tudta elhinni, hogy csupán ő foglalkozik a kazárokkal, és hogy a múltban sem foglalkozott ezzel sen-

ki, azoknak a keresztény misszionáriusoknak a körén kívül, akik Szent Cirilltől napjainkig hírt hagytak a kazárokról. Valakinek — állította —, a dervisek vagy a zsidó rabbik közül valakinek mindenképpen tudnia kell részletesebbet is a vita zsidó, illetve arab részvevőjének életéről és tevékenységéről, ám ilyeneket sehogyan sem tudott fellelni Konstantinápolyban, vagy azok nem akarták elmondani, amit tudtak. Feltételezte, hogy a kazárokról szóló keresztény források mellett ugyanilyen kimerítő arab és zsidó források is léteznek.

— Nem értem — hajtogatta gyakran —, bizonyára mindig túl korán abbahagyom minden dolog fontolgatását. Így ezek a dolgok félig kialakulva maradnak meg bennem, és csak derékig mutatkoznak... Avram uraság mérhetetlen érdeklődésének okát egy ilyen jelentéktelen dolog iránt véleményem szerint nem nehéz megmagyarázni. Branković uraság a legőzönből foglalkozik a kazárokkal. Ezen a módon igyekszik kigyógyulni abból az álomképből, amely fogva tartja. Álmainak „kurosza” szintén a kazár kérdéssel foglalatoskodik, és ezt Avram uraság jobban tudja, mint mi. Az egyetlen mód arra, hogy Avram uraság megszabaduljon álmainak rabságából, ha megleli ezt az idegent, és csak a kazár okmányok segítségével találhatja meg, mivel ezek képezik az egyetlen rá utaló nyomot. Én azt tartom, hogy az a másik is ugyanezt gondolja. Találkozásuk tehát oly könnyörtelen, mint a foglár és a fogoly találkozása. Ezért nem csoda, hogy Avram uraság az utóbbi időben oly buzgón gyakorol vívómesterével. Annyira gyűlöli „kuroszát”, hogy ki fogja hörpíteni a szemét, akár a madártojást. Amint a keze közé kerül... Ez feltételezés volna. Ám amennyiben nem pontos, akkor vissza kell emlékezni Avram Branković Ádámra vonatkozó szavaira és a Petkutinnal végzett sikeres kísérletére. Ebben az esetben veszélyes színben tűnik fel, és amit tervez, beláthatatlan következményekkel fog járni, és *Kazár szótára* csupán könyvbéli előkészítése az erőteljes tevékenységnek... Ezekkel a szavakkal ér véget Nikon Sevast tudósítása Avram Brankovićról.

(Folytatása következik)

BRASNYÓ István fordítása